

קטנה וחרשת כיצד תקנתן (יבמות קי)

גליון 345

איתא במתניתין בדף קי. קטנה וחרשת אין ביאת אחת מהן פוטרת צרתה. בדרך כלל כששתי נשים נופלות ליבום, היבם מייבם אחת מהן או חולץ לה והשניה נפטרת. ואילו כאן מבואר במשנה שבציור של שתי נשים שנשואות מדרבנן אין נישואיהן שווים ולכן ביאה של אחת לא תפטור צרתה. וז"ל רש"י קטנה וחרשת, לא ידעינן בהי נחא ליה והי חשיבא אשתו טפי, עכ"ל.

ובגמ' בעמ' ב' כיצד תקנתן, אמר רב חסדא אמר רב כונס החרשת ומוציאה בגט, וקטנה תמתין עד שתגדיל ותחלוץ. אמר רב חסדא ש"מ קסבר רב חרשת קנויה ומשוירת, קטנה קנויה ואינה קנויה, דאי ס"ד חרשת קנויה ואינה קנויה קטנה קנויה ומשוירת חרשת אמאי כונס ומוציאה בגט (דף קיא.) תיתיב גביה ממה נפשך אי קנויה היא הא קנויה היא ואי לאו קנויה היא הא נכרית בעלמא היא.

וביארנו בתוס' (בד"ה קסבר רב) דרב חסדא למד מהמשנה שאין קטנה וחרשת שוות, וחדא קנויה ומשוירת וחדא קנויה ואינה קנויה אלא דהוא לא הוה ידע הי מינייהו. ומדברי רב פשט שהקטנה ספק מקודשת והחרשת מקודשת במקצת.

והיות ואין אפשרות לחלוץ לחרשת, אמר רב שייבם את החרשת ויתן לה גט שמא הקטנה מקודשת לגמרי ולאחר מות בעלה היא זקוקה לגמרי ולא תועיל יבום החרשת לפטור אותה כי הקטנה חשיבא אשתו טפי (כלשון רש"י בדף קי.) ואח"כ יחכה עד שהקטנה תגדל ואז יוכל לחלוץ לה.

אמנם ברמב"ם (פ"ה יבום וחליצה הכ"ד) כתב היתה אחת חרשת ואחת קטנה אין ביאת אחת מהן פוטרת צרתה. וכיצד תקנתן, מלמדין את הקטנה שתמאן, וכונס את החרשת, ואם רצה לגרשה כותב לה גט אחר שבא עליה ותותר לזר.

והשיג עליו הראב"ד וז"ל א"א זה המחבר גמ' הוא עושה מדעתו כי בגמרא אמרו תמתין עד שתגדיל ותחלוץ ולא התירו למאן ביבם ולא אפילו בבעל אלא כדי לקיים מצות יבום של תורה, עכ"ל.

והיינו דהגמ' לא נתנה עצה זאת למאן בחרשת וקטנה, דכל מה שאמרו למאן בדף קט הוא באופן שאם לא תמאן לא תתקיים מצות יבום כי היבמה היא אחות אשתו, וע"י המיאון אשתו תסתלק, ותוכל האחות להתייבם אבל כאן שאין אלא מצות יבום דרבנן דהחרשת מקודשת רק מדרבנן בכה"ג לא אמרו למאן.

אמנם במגיד משנה הביא שבהלכות הרי"ף כתב דלר' אליעזר מלמדין את הקטנה שתמאן ואז מייבם לחרשת. והראב"ד שהשיג ס"ל דלא אמר ר' אליעזר למאן אלא באחת גדולה ואחת קטנה, שיבום הגדולה מן התורה אבל הרמב"ם נקט כגירסת הרי"ף שגרס במשנה (בדף קיא:) ר' אליעזר אומר בכולן מלמדין הקטנה שתמאן בו, שיש לה למאן בכולן, גם באופן דהוי רק מצות יבום מדרבנן.

ובהל' ל' כתב הרמב"ם שאם היו שתי יבמות, גדולה וקטנה, ובא היבם על הגדולה וחזר הוא או אחיו ובא על הקטנה לא פסל את הגדולה ומלמדין את הקטנה שתמאן. בא על הקטנה וחזר ובא הוא או אחיו על הגדולה, מלמדין את הקטנה שתמאן ויקיים הגדולה שבעילתה קונה קנין גמור.

הרי שפסק הרמב"ם כר' אליעזר במשנה בדף קיא שמלמדין הקטנה למאן. וצ"ב למה בציור הראשון שבא על הגדולה קודם ואח"כ בא על הקטנה מלמדין אותה שתמאן, הרי התקיימה מצות יבום ולא חל שום דבר בביאת הקטנה, דכתב רש"י במשנה (בריש קיא:) דבאופן שהראשונה נתייבמה ביאת השניה היא ביאת זנות בעלמא. וע"כ למד הרמב"ם דאמנם נתקיימה מצות יבום כדין אבל כשבא על היבמה השניה למרות שעובר באיסור של אי אתה בונה שני בתים בכל זאת חלו הקידושין דהא מבואר בפרק חמישי דרק אליבא דר"ע דאין קידושין תופסין בחייבי לאוין אם חלץ ואח"כ בא עליה הקידושין אינם תופסין אבל אליבא דהלכתא תופסין קידושין בחייבי לאוין, כ"ש בחייבי עשה, וממילא כשבא על הקטנה תפסו הקידושין ואסור לו לחיות

עם שתי היבמות ולכן צריך לגרשה אלא דבקטנה אפשר ללמד אותה שתמאן וכך ייעקרו הקידושין למפרע ונמצא שלא עבר על בניית שני בתים. כן ביאר בערוך לנר. אבל עכ"פ חזינן דהרמב"ם פסק דמיאון מועיל ביבמה לעקור לגמרי מה שנעשה בקטנה, ולכן גם בבא על הקטנה קודם יוכל לקיים את הגדולה.

אמנם שם בהל' כ"ח באחת קטנה ואחת חרשת כתב בא היבם תחילה על החרשת וחזר ובא הוא או אחיו על הקטנה פסל את החרשת, ומלמדין את הקטנה שתמאן, והחרשת יוצאה בגט.

והקשה בחי' הרשב"א (בדף קיא) דלמה יוצאה בגט, הרי עקרה זיקתה לגמרי אחר שמיאנה בכיאה ובזיקה. ועוד שהוא ז"ל כתב גבי גדולה וקטנה (בהל' ל' הנ"ל) שמלמדין את הקטנה שתמאן ויקיים את הגדולה. ואם איתא דחרשת יוצאה בגט מפני שנפסלה תחילה בביאת הקטנה ואין מיאונה דקטנה מתירה, מאי שנא גדולה, והלא אפי' הגדולה נפסלה בביאת הקטנה תחילה, ואם מיאונה מתירה אף בחרשת כן, וצ"ע.

והיינו דהרמב"ם הרי פסק דמהני המיאון לעקור זיקת הקטנה לגמרי ולהתיר לחיות עם הגדולה אפי' שיבם את הקטנה קודם, וא"כ מדוע פסק בחרשת שאחרי שמיאנה הקטנה, צריך לתת לה גט.

ותירץ בלחם משנה (הל' ל') שהרמב"ם בעצמו תירץ קושיא זו שכתב ויקיים הגדולה שבעילתה קונה קנין גמור, כלומר דשאני הכא דכיון דקנין הגדולה הוא קנין גמור, וקנין הקטנה אפי' דאמרינן דהיא קנויה הוא מדרבנן, אתי מיאון דרבנן ומבטל ביאת קטנה דרבנן כדי לקיים ביאת גדולה שהיא מה"ת אבל לעיל לא אתי מיאון ומבטל ביאת קטנה כדי לקיים החרשת שהיא מדרבנן, עכת"ד. ועדיין צ"ב דאם סוף סוף מיאנה הרי שעקרה זיקת הקטנה ואמאי בעינן לגרש החרשת. עכ"פ מבואר דהמיאון לא מהני עבור קיום יבום דרבנן.

ובמחנה אפרים תירץ שבקטנה וגדולה ביאת הקטנה לא פסלה את הגדולה אלא שצריך למאן משום שאינו יכול לקיים ב' בתים. ושם מהני המיאון לסלק הקטנה, והגדולה נשארת אשתו אבל בקטנה וחרשת ביאת הקטנה פסלה לחרשת שלא יוכל לייבם אותה כי הקטנה ספק מקודשת והיא רק מקצת מקודשת, ושוב אינו יכול לבנות אפי' אם ימאן בקטנה, עכת"ד. וגם תירוצו צ"ב דהא גם בקטנה וגדולה היה אסור לו לייבם את הגדולה אחר שבא על הקטנה ובכל זאת מהני המיאון, ומדוע בחרשת א"א לסלק ביאת הקטנה למפרע.

וע"כ י"ל דבביאת הגדולה עד כמה שיבום חל מדאורי' ורק מדרבנן יש כאן איסור של שני בתים מהני המיאון לסלק המעכב שהוא רק מדרבנן ולקיים את היבום של הגדולה שחל מאורי'. אבל בחרשת וקטנה הרי אין כאן יבום דאורי', ומחמת הקטנה כל היבום של החרשת הוא פסול, ולהפוך יבום פסול ליבום כשר ס"ל לרמב"ם שלזה לא מהני המיאון דאין המיאון עוקר למפרע עד כדי כך להפוך פסול לכשר.

וקשה דהא המיאון כן עוקר למפרע דהא הממאנת מותרת בקרובי בעלה כאילו שלא היתה מקודשת כלל. אלא דהגר"ח (בספרו על הרמב"ם פ"ב אישות ה"ט) חידש דמיאון מהני רק מכאן ולהבא למפרע שמהמיאון והלאה נחשב כאילו אף פעם לא היתה מקודשת ולכן מותרת בקרוביו אבל כלפי ממונות שזכה בהן הבעל לא אמרינן שצריך להחזיר מה שאכל. אבל כאן חזינן דגם כלפי דיני אישות וזיקה אינו עוקר למפרע.

וביאר בערוך השלחן (אבה"ע סי' קע"א סע' י"א) דדעת הרמב"ם דכשהביאה בהיתר גמור אז דחינן איסור שני בתים ע"פ המיאון משא"כ כשתחילת ביאתו היתה שלא ע"פ הדין שמקודם היה לו לראות שהקטנה תמאן קודם שבא על החרשת ועוד שמיד שבאו על הקטנה נאסרה החרשת וכיון שהיתה אסורה שעה אחת א"א שתחזור להתירה. ועפ"ז ביאר דבאופן שיש שתי קטנות ויבם אחת ואח"כ גם השניה שהדין הוא לומר לשניה למאן ואז הראשונה מותרת, ומדויק ברמב"ם דלומר לראשונה למאן לא יועיל כי מיאון מועיל להתיר את הראשונה שביאתה היתה בהיתר אבל השניה שייבם באיסור לא יועיל שתמאן הראשונה. וה"ה כאן בחרשת שנתייבמה באיסור לא יועיל מיאון הקטנה להפוך אותה למותרת.

אלא דצריך להוסיף שהרי בבא על הקטנה ואח"כ על הגדולה ג"כ היתה אסורה ובכל זאת ס"ל לרמב"ם דמהני המיאון להתיר הגדולה. וע"כ דשם שאני כי שם בעצם הגדולה היא המותרת והוא עבר ובא על הקטנה שזה קלקל לו את האפשרות לייבם הגדולה כדין. ובכה"ג אפשר למאן ולתקן המעוות שיוסר העיכוב ותהיה מותרת, והן הן דברי הרמב"ם דקנין הגדולה קנין גמור הוא אבל בחרשת שבא עליה קודם הרי יבומה אינו כדין ולכן לא מהני מיאון הקטנה להתירה.